

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ
ЛІНГВІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Студентки 2 курсу МАП групи
Освітньої програми Початкова освіта.
Дошкільна освіта
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти бакалавра
Кравець Асі Василівни

Науковий керівник: **Лазаренко Н.І.**,
доктор педагогічних наук, професор

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ЛІНГВІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	9
1.1. Поняття позакласної роботи як складової освітнього процесу початкової школи.....	9
1.2. Проблема позакласної роботи мовного спрямування у науково- педагогічній і методичній літературі	15
1.3. Основні принципи та зміст організації позакласної роботи лінгвістичного змісту з учнями початкових класів	22
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ МОВНОГО СПРЯМУВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	32
2.1. Діагностика сформованості інтересу учнів початкової школи до позакласної роботи з української мови.....	32
2.2. Форми організації позакласної роботи мовного спрямування.....	44
2.3. Творчий досвід учителів щодо організації позакласної роботи мовного спрямування у початкових класах.....	63
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Початкова освіта як складова загальної середньої освіти спрямована на всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності. Тому в доборі змісту враховується його наступність і неперервність, доступність і науковість, потенційні можливості для взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, реалізації принципів індивідуалізації, гуманізації навчально-виховного процесу.

Серед предметів початкового шкільного курсу вирішальна роль у навчанні, вихованні й розвитку особистості належить українській мові, адже саме від того, чи уміє вона читати, запитувати і відповідати, розповідати, переказувати почуте й прочитане, висловлювати свої думки усно й письмово залежать успіхи дитини в оволодінні знаннями з усіх інших предметів, зростання її загального розвитку, підвищення культурного рівня, розширення кругозору. Таким чином, українська мова для кожної людини слугує своєрідним ключем, засобом пізнавальної діяльності, прилучення до витоків духовної культури рідного народу.

У процесі вивчення української мови не тільки формуються і поповнюються спеціальні знання молодших школярів з мови та мовлення, а й реалізуються важливі виховні завдання, формується сучасна мовна особистість. Саме за допомогою засобів мови, початкових знань про закономірності її побудови в учнів закладаються зачатки світогляду, формується шанобливе ставлення до української мови, історії, культури свого народу, започатковуються риси громадянина, патріота. Багатство, втілене в скарбниці мов інших народів, лишається для людини неприступним, якщо вона не оволоділа рідною мовою, не відчула її краси. Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливність до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова.

Виховання гордості за мову, культуру українського народу поєднується з піклуванням про чистоту, виразність, багатство мовлення, прищепленням юному поколінню любові до української мови, усвідомлення необхідності й бажання спілкуватися нею не тільки в навчальній діяльності на уроках, а й у повсякденному житті.

Вивчаючи українську мову, учні оволодівають також специфічними мовленнєвими вміннями (здатністю аналізувати текст, виділяти в ньому головну думку й формулювати її, ділити текст на логічно завершені частини і скласти план, переказувати за планом зміст почутого або прочитаного, аналізувати тексти за змістом і формою та при потребі удосконалювати їх). Ці вміння мають загальнонавчальний характер і в подальшому стають міжпредметними.

Важливим завданням початкової школи є формування в учнів відповідного ставлення до української мови, усвідомлення її виняткової значущості в житті та діяльності кожної людини. Адже загальний мовленнєвий розвиток особистості значною мірою залежатиме від того, чи буде в молодшому шкільному віці прищеплено інтерес до рідного слова, бажання постійно пізнавати в українській мові щось нове, відкривати для себе маленькі таємниці мовної глибини.

Позакласна робота з мови – обов'язкова складова доцільно організованого навчально-виховного процесу в середній загальноосвітній школі. Вона проводиться паралельно із класною і слугує засобом розширення, поглиблення і вдосконалення знань, здобутих учнями в школі.

Якими б змістовними і методично досконалими не були уроки мови, учитель не досягне бажаних результатів, якщо не організує систематичної і різноманітної позакласної роботи.

Під позакласною (або позакласною) роботою з мови переважна більшість науковців (Л. Бірюк, Т. Ільїна, Л. Канішевська, Ю. Конаржевський, Н. Мойсеюк, М. Пентилюк, Т. Сущенко, Т. Чубенко, М. Фіцула, В. Хмель) розуміє спеціально практиковані в позакласний час

заходи, що мають свій специфічний зміст, не завжди передбачений навчальною програмою, своєрідну форму, методи та прийоми проведення й організуються за принципом добровільної участі в них учнів.

Позакласна робота тісно пов'язана із класними заняттями. На позакласних заходах школярі, як і на уроках, отримують нові знання з мови, повторюють і закріплюють лінгвістичні уявлення, удосконалюють мовні й мовленнєві навички, працюють над поліпшенням комунікативних умінь. Проте позакласна робота не повинна дублювати роботу, проведену на уроці, адже це не зацікавить, не активізує пізнавальну діяльність вихованців.

Позакласна робота відрізняється від уроків і за змістом, і за формою проведення. На позакласних заходах часто розглядаються мовні питання, що не визначені програмою, але мають сенс для збагачення мовної компетентності школярів. Суттєва відмінність між класними і позакласними заняттями полягає і в методиці проведення. Навіть при однаковій тематиці на уроках і в позакласній роботі педагогом використовуються різні форми, методи і прийоми навчально-пізнавальної роботи. Наприклад, при проведенні уроку учитель уникає фронтальної роботи, надаючи перевагу парній або груповій формі, а на позакласних заняттях максимальний дитячий інтерес належить масовим формам – святкам, змаганням, вікторинам, літературно-музичним композиціям, КВК тощо.

Ефективна й систематична позакласна робота позитивно позначається на засвоєнні учнями програмового матеріалу. Участь у позакласних заходах впливає на загальний мовний розвиток школярів, помітно збагачує, увиразнює їхнє мовлення, розширює і зміцнює лінгвістичні знання, здобуті на уроках, збуджує інтерес до української мови як навчального предмета. Належним чином організовані позакласні заходи полегшують працю вчителя на уроці.

Проблеми організації позакласної роботи мовного спрямування знайшли відображення в роботах М. Антипова, А. Гамалій, Н. Гнатюк,

К. Голобородько, І. Досяк, С. Корнієнко, Г. Передрій, А. Свашенка, В. Сухомлинського, Т. Сущенко та ін.

Науковцями детально описані принципи і форми позакласної пізнавальної діяльності молодших школярів на мовному матеріалі, запропонований варіативний зміст додаткової самостійної роботи учнів. Проте чимало аспектів проблеми заслуговують деталізації, зокрема, система позакласної роботи від першого до четвертого класу на засадах перспективи і наступності.

Ступінь вивчення проблеми та її актуальність зумовили вибір теми дослідження: «Особливості організації позакласної роботи лінгвістичного спрямування в умовах сучасної початкової школи».

Об'єктом нашого дослідження є процес організації позакласної роботи з української мови у школі 1-го ступеня, а *предметом* – особливості змісту й організаційних форм позакласної роботи в початковій школі.

Мета дипломного дослідження – розкрити можливості позакласної роботи мовного спрямування в початковій школі, запропонувати систему позакласної роботи для учнів початкових класів з урахуванням принципів наступності та систематичності.

Для досягнення поставленої мети нами вирішувалися такі *завдання* дослідження:

- опрацювати наявну психолого-педагогічну та методичну літературу з даної проблеми;
- вивчити та описати творчі знахідки вчителів початкової школи щодо організації позакласної роботи;
- здійснити діагностику рівнів розвитку інтересу учнів початкової школи до позакласної роботи з української мови;
- простежити сучасні тенденції у взаємозв'язку класної та позакласної мовної підготовки учнів;
- описати основні принципи та зміст організації позакласної роботи з учнями початкових класів.

У ході дослідження використані наступні *методи* наукового пошуку:

- реферування наукової літератури;
- анкетування учнів початкової школи;
- цілеспрямовані педагогічні спостереження;
- аналіз успішності учнів з української мови;
- констатувальний експеримент.

Базою дослідження став Чернятський ліцей Джулинської сільської ради Гайсинського району Вінницької області (3 клас, 18 учнів).

Наукова новизна полягає в тому що: уточнено зміст поняття «позакласна робота»; здійснено огляд науково-педагогічної та методичної літератури з проблеми організації позакласної роботи мовного спрямування; описано творчий досвід учителів щодо організації позакласної роботи в початкових класах; визначено критерії, показники, рівні розвитку інтересу учнів початкової школи до позакласної роботи з української мови; узагальнено основні принципи та зміст організації позакласної роботи з учнями початкових класів; виокремлено й охарактеризовано форми організації позакласної роботи мовного спрямування.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у вивченні й узагальненні педагогічних засад організації позакласної роботи в умовах сучасної початкової школи; розроблені та запроваджені в освітній процес початкової школи методичних матеріалів (вікторини, гурткові заняття, мовні свята, КВК, аукціони, мовні ігри й завдання та ін.) та систему позакласної роботи мовного спрямування для учнів 2-3 класів.

Експериментальні матеріали *апробовані* в процесі експериментальної роботи в школі, шляхом участі в науково-практичних конференціях. За матеріалами дослідження опубліковано статті:

1. Медвідь Ася. Організація позакласної роботи з української мови в початковій школі *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з

міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-18 листопада 2021 р.) / редкол.: О.П. Демченко, Н.О. Комарівська, А.В. Хіля, Л.В. Любчак, Т.М. Кривошея, Л.А. Присяжнюк, І.Г. Барановська, О.М. Блашкова ; за заг. ред. О.П. Демченко. Вінниця, 2021. Вип. 4. С. 518-522.

2. Медвідь Ася. *Форми позакласної роботи мовної спрямованості в початковій школі. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С. 253-257.*

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаної літератури (64 найменувань) та додатків. Матеріали дослідження висвітлено на 84 сторінках основного тексту.

ВИСНОВКИ

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), концепції мовної освіти передбачають формування мовної особистості, що володіє даром слова – усного і писемного, умінням вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами під час сприйняття, створення висловлювань у різних сферах, формах, стилях і жанрах мовлення, тобто забезпечення її всебічної мовленнєвої компетенції.

Типова освітня програма для 1-4 класів орієнтує на вільне володіння українською мовою, що сприяє реалізації творчих можливостей учнів у всіх сферах життя, їх духовному вдосконаленню, розвитку національної самосвідомості, вихованню української ментальності.

У вирішенні складних завдань національного виховання школярів велику роль відіграє різноманітна позакласна робота з української мови, що закріплює, поширює і поглиблює знання учнів, сприяє розвитку творчої особистості учнів.

Під позакласною роботою з мови переважна більшість методистів розуміє спеціально практиковані в позакласний час заходи, які мають свій зміст, не завжди передбачений навчальною програмою, специфічні форми, методи та прийоми проведення і які базуються на принципі добровільної участі в них учнів.

Позакласна робота тісно пов'язана з класними заняттями (передусім тематично), разом з тим, відмінностей між уроками української мови і позакласною роботою значно більше, оскільки здійснюються вони в різних умовах, різними засобами, з різними специфічними цілями і завданнями, через вирішення яких можна досягти цих цілей.

Для позакласної роботи з української мови характерна відсутність будь-якого формалізму в організації занять. Місце і час їх проведення не регламентуються так суворо, як уроки. На позакласних заняттях не ведеться

спеціальний облік, відсутні засоби примусовості й покарання (незадовільні оцінки), знання заохочуються цікавими і нетрафаретними способами.

У світлі сучасної лінгводидактики позакласна робота з української мови повинна реалізуватись:

- а) у тісному взаємозв'язку з навчальним матеріалом уроку;
- б) свідомо-комунікативним методом.

Специфічними кінцевими цілями позакласних заходів є:

- підвищити мовленнєву активність більшості учнів класу, поповнивши мовленнєву практику уроків української мови;
- збільшити й поглибити мовні знання, отримані на уроках;
- поширити лінгвістичний світогляд учнів, активізувати їх розумову діяльність, ініціативу й самостійність.

Позакласна робота з української мови повинна розширювати пізнавальні можливості учнів, їхній інформаційний та емоційний рівні за рахунок різноманітних навчально-виховних заходів високого рівня якості; покращувати емоційний стан вихованців; створювати для школярів індивідуалізовані умови роботи з навчально-пізнавальною інформацією мовного спрямування; надавати можливість самостійної роботи з лінгвістичним матеріалом.

З метою виявлення ставлення молодших школярів до позакласної роботи з української мови, а також, як позначається позакласна робота на засвоєння учнями програмного матеріалу лінгвістичного спрямування та збуджує любов, інтерес до мови, ми провели констатувальний експеримент в 3 класі Чернятського ліцею Джулинської сільської ради Гайсинського району Вінницької області (18 учнів) протягом 2021-2022 навчального року.

Для того, щоб визначити рівні розвитку інтересу учнів до позакласної роботи з української мови, нами були розроблені наступні критерії та показники:

Нами були розроблені критерії, показники та схарактеризовані рівні розвитку інтересу учнів до позакласної роботи з української мови. У ході

проведення діагностичного обстеження ми виявили ставлення молодших школярів до вивчення української мови та визначили, яким формам позакласної роботи з української мови вони віддають перевагу. З високим та середнім рівнем розвитку інтересу учнів до позакласної роботи з української мови виявлено значну кількість дітей, тому ми переконані в актуальності систематичного проведення позакласних заходів мовного спрямування.

Найцікавішою ознакою живого й творчого характеру позакласної роботи є захоплююча форма подачі матеріалу. Вона передбачає цікаве, проблемне, активне, творче, ігрове навчання. Проте слід дотримуватися розумної міри в розважальності, щоб розваги не витіснили пізнавальне. Розважальність позакласної роботи означає також, що роль учителя при проведенні позакласних занять мовби прихована від учнів. Він є тільки одним з учасників колективного діалогу, який «таємно» організовує мовленнєву ситуацію і непомітно режисує виконання мовленнєвих ролей.

Проводячи позакласну роботу з української мови, учитель має дотримуватися всіх загальнодидактичних принципів навчання (науковість, індивідуалізація навчання, наочності, систематичності та послідовності, активності та свідомості, доступності, емоційності, креативності). Проте, враховуючи вимоги сучасної теорії навчання мов, необхідно виділити такі методичні принципи позакласної роботи: принцип вибірконості; принцип добровільної участі школярів у позакласній роботі; принцип наукової заглибленості; принцип комунікативної (практичної) спрямованості; принцип цікавості.

Усі визначені принципи позакласної роботи тісно взаємопов'язані: доповнюючи один одного, вони складають одне ціле. Суть взаємозв'язку і взаємо обумовленості принципів позакласної роботи полягає в цілеспрямованому, послідовному і систематичному впливі на всі сторони розвитку особистості, вдосконаленні мовленнєвого спілкування, підвищенні мотивації у вивченні української мови.

Зміст позакласної роботи мовного спрямування не є сталим. Плануючи зміст занять у позакласний час, учитель враховує загальну мету і реальні завдання мовної освіти молодших школярів, ставлення до неї вихованців, їх пізнавальні запити, умови роботи школи. Тому для позакласних заходів не може бути універсальної програми, що передбачає певний зміст і форми його реалізації, специфіку навчальних прийомів для різних вікових груп учнів.

Своєрідність організації позакласної роботи не виключає використання її типових форм і прийомів.

Ефективними **формами позакласної навчально-виховної роботи мовного характеру**, що сприяють поглибленню і розвитку інтересу до української мови, ми вважаємо:

– індивідуалізовані лінгвістичні завдання (створення книжок-саморобок мовної тематики, виготовлення альбомів, творчих робіт за матеріалами прочитаних творів, підготовка повідомлень для стіннівок або засідань гуртка, ведення орфографічного щоденника);

– комплексну гурткову роботу (розширення уявлень про роль мови у житті людини, збагачення досвіду виконання мовно-мовленнєвих творчих робіт, лінгвістичні експедиції);

– масові виховні заходи (мовні вікторини, творчі конкурси, олімпіади з української мови, КВК, лінгвістичні екскурсії, тематичні свята).

Рекомендовані позакласні форми роботи є тільки орієнтовними, оскільки кожен учитель має обрати такі форми і види виховної роботи лінгвістичного характеру, які максимально відповідають запитам і можливостям вихованців його класу, традиціям навчального закладу.

Виховні позакласні форми роботи будуть ефективними лише тоді, коли цікавитимуть учнів, збуджуватимуть їх пізнавальну активність і комунікативну самостійність, спрямовуватимуть школярів на самостійне вирішення життєво важливих питань полікультурної комунікації.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку інтересу молодших школярів до вивчення української мови у процесі

позакласної роботи. Є необхідність у продовженні дослідницької діяльності: вивчити ефективність позакласних форм мовної освіти з урахуванням вікових особливостей учнів, традицій типових та альтернативних навчально-виховних закладів.

Сформулюємо деякі методичні рекомендації для вчителів школи 1-го ступеня за результатами дослідницької роботи:

1. До початку навчального року варто ретельно спланувати не лише тематику уроків, але й продумати доречні позакласні форми навчальної діяльності школярів.

2. Зберегти оптимальне поєднання урочних занять та позакласних форм роботи для збереження інтересу школярів до активних форм комунікативної та навчально-пізнавальної діяльності.

3. Дібрати відповідний навчальний матеріал для позакласних занять (мовні ігри синтаксичного, фонетичного, графічного, лексичного, морфологічного змісту; завдання для лінгвістичних вікторин, тестів; мовні ребуси й кросворди; дидактичні казки, інсценівки художніх творів мовного змісту тощо).

4. Визначити критерії оцінювання навчальних досягнень учнів на позакласних заняттях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базильчук Л.В. Організація позакласної роботи в загальноосвітній школі як педагогічна проблема. *Методи і засоби забезпечення інноваційності едукативного процесу в закладах освіти* / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Черкаси, 24-25 квітня 2008 року. Черкаси: Вид.від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. С. 8-14.
2. Бірюк Л.Я. Лінгводидактичний словник-довідник з «Шкільного курсу мови з методикою викладання у початкових класах»: Навчальний посібник для студентів факультету початкового навчання. Київ – Глухів : ГДПУ, 2005. 160 с.
3. Бугайова Н.А. Вікторіна О. М. Квести і проекти з використанням Інтернету на уроках української мови і літератури : [навчально-методичний посібник для вчителів української мови і літератури]. Кіровоград: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. 64 с.
4. Бурім В.Л. Граматична веселочка: Збірник нестандартних дидактичних матеріалів: 1-4 класи. Харків : ВГ «Основа», 2006. 128с.
5. Видиш С. Сутність позакласної виховної роботи. *Директор школи. Україна*. 2010. № 4. С. 31-36.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
7. Дем'янюк Т. Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому закладі : науково-методичний посібник. Суми : ТОВ Видавництво «Антей», 2006. 384 с.
8. Демченко О. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект. *Проблеми українського національного виховання* : збірник наукових праць / за ред. Н.Скотної, М.Чепіль. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. С.261-272.

9. Демченко О.П., Лазаренко Н.І., Любчак Л.В. Інформаційно-комунікаційні технології у підготовці майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 86. №6. С.123-143. URL:

<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4570/1947>

10. Дубовий С. Роль позакласної роботи у формуванні творчої особистості учня. *Рідна школа*. 2012. № 3. С. 61-63.

11. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред. О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва ; члени редкол.: І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

12. Казьмірчук Н.С., Жовнич О.В., Стахова І.А. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. 61. С.23-30.

13. Коверсун В. Позакласна діяльність : [принципи виховання у позакласній роботі]. *Шкільний світ*. 2013. № 3. С. 23-29.

14. Колесник І. Г. Позакласна робота старшокласників. Київ : Знання, 1967. 48 с.

15. Комарівська Н. Комплексне використання мистецтв як умова естетичного розвитку молодших школярів на уроках літературного читання. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : Збірник матеріалів науково-практичної конференції. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. Вип. 4. С. 274-277.

16. Конкурс «Розумники і Розумнички». URL : <https://super.urok-ua.com/konkurs-rozumniki-i-rozumnichki-do-dnya-ridnoyi-movi/>.

17. Котик Т.М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів : опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2013. 71 с.

18. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позакласному навчально-виховному процесі: Монографія. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. 272 с.

19. Куріпка В.Л. Сценарії позакласних заходів для 1-4 кл. Харків : ВГ «Основа», 2006. 368 с.

20. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. № 54. С. 100-106.

21. Лазаренко, Н. І., Колеснік, К. А. Впровадження технології групової діяльності в контексті ігрового підходу організації освітнього процесу дітей дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця: ВДПУ, 2021. 24-28.

22. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство): Збірник наукових праць [гол.ред. Н.Л. Іваницька]. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2016. Вип.23. С.36-42.

23. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень: Автореф. дис.... канд. пед. наук / Н.І. Лазаренко. Київ, 1993. 24 с.

24. Лапшина І.М., Родюк Н.Ю. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури» : інформаційне видання для здобувачів ступеня вищої освіти магістра. Вінниця: ВДПУ, 2018. 60 с.

25. Літературні гуртки в школі, їх типи. [Електронний текст]. URL : <http://oplib.ru/random/view/209447>.

26. Логачевська С. Диференційовані завдання з розвитку мовлення для 2 класу. *Початкова школа*. 2008. № 6. С. 10-19.

27. Мамчур Л. Розвиток мовної особистості – пріоритетний напрям сучасної лінгводидактики. *Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної*

конференції «Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи» / за заг. ред. І.В. Гайдаєнко. Херсон, 2016 С.105-111.

28. Мелешко Л. В. Формування мовленнєвої компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням комп'ютерних ігор. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 60, № 4. С. 87-94.

29. Моделювання й інтеграція сервісів хмаро орієнтованого навчального середовища: монографія / Копняк Н., Корицька Г., Литвинова С., Носенко Ю. та ін.; за заг.ред. С.Г. Литвинової. Київ: ЦП «Компринт», 2015. 163 с.

30. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. 3-є вид., доп. Київ : ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.

31. Нагрибельна І.А. Комунікативна компетентність учнів. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2006. Груд. № 34. С. 1-7.

32. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

33. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

34. Окуневич Т. Формування комунікативної компетентності учнів засобами рідної мови. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 2 (53). С. 123-127.

35. Передрій Г.Р. Позакласна робота з української мови в 4-8 класах: Посібник для вчителів. Київ : Радянська школа, 1987. 224с.

36. Позакласна робота – важливий засіб літературного розвитку учнів / Г. Губенко, А. Чумаченко, З. Савченко, Ю. Жалай. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 2. С. 5-9.

37. Позакласна робота з рідної мови в школі [Текст] / [упоряд. К. Ю. Голобородько]. Харків : Основа, 2005. 142 с.

38. Пономарьова К. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. *Початкова школа*. 2015. № 12. С. 1-6.

39. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2020. 88 с.

40. Поняття «позакласна виховна робота» в педагогічній літературі. – [Електронний текст]. URL : <http://www.educationua.net/silovs634-1.html>.

41. Попович Л. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2015. № 1. С. 52-54.

42. Попович Н. Дидактичні ігри з української мови: для 1-2 класів / Н.С. Попович. *Бібліотечка вчителя початкової школи*. 2003. Груд. (№12). С. 15-36.

43. Потапенко О.І. Гурткова робота з української мови в 4-8 кл.: Посібник для вчителів. Київ : Радянська школа, 1989. 111с.

44. Принципи позакласної роботи. URL : <https://subject.com.ua/ukrmova/method/77.html>.

45. Програма Intel «Навчання для майбутнього». URL : <http://iteach.com.ua/>

46. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник [для вчителів і методистів початкового навчання]. 2-ге вид., доповн., переробл. Київ : Богданова А. М., 2009. 226 с.

47. Свашенко А. Мови рідної скарби : Сценарії шкільних свят з укр. мови для учнів 2-6 класів. 2-е вид., випр. і допов. Харків : Світ дитинства, 2006. 157 с.

48. Сердюк Г.М. Позакласна робота з української мови та літератури. Тернопіль : Видавнича книга – Богдан, 2007. 136 с.

49. Слесик К.М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі: Дис...канд.пед.наук: 13.00.09 / К.М.Слесик. Харків, 2002. 256с.

50. Словник-довідник з української лінгводидактики / За заг. ред.

М.Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 150с.

51. Смілянець С. Комунікативна компетентність молодших школярів. Використання інтерактивних технологій для формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2017. № 9. С. 14-29.

52. Степановська Л. Організаційно-педагогічні умови позакласної роботи. *Сучасна школа України*. 2011. № 10. С. 56-65.

53. Тимощук О. Метод «Сторітелінг». Мистецтво розповідати. *Шкільний світ*. 2018. № 2, січень. С. 5-7.

54. Типові освітні програми для 3-4 класів НУШ ([Савченко О. Я., Шияна Р. Б.](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli)) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.

55. Федоренко В.Л. Мовні цікавинки : Нестандартні дидактичні матеріали. Харків : ВГ «Основа», 2006. 320с.

56. Федоренко В.Л. Українська мова: ігри та позакласні заходи: Методичний посібник. Київ : ВД «Шкільний світ», 2004. 128с.

57. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. 2-е вид. доп. і перероб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 192 с.

58. Фруктува Я. Сучасні форми позакласної роботи з учнями (Текст). *Біологія і хімія в школі*, 2007. № 1. С. 29-31.

59. Хавіна С. Позакласна робота з української мови та літератури. Харків : Основа, 2009. 191 с.

60. Хмель В. Позакласна виховна робота на основі життєдіяльності об'єднання-гри. *Початкова школа*. 2004. № 12. С. 39-40.

61. Хома О., Ліба О. Формування компетентностей у молодших школярів в контексті сучасних освітніх реформ. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2. С. 291-302.

62. Черезова І. Позакласна робота як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Зарубіжна література в школах України*. 2007. № 11. С. 2-4.

63. Шматко О.О. / Досвід роботи. URL : <https://shmatko-e.klasna.com/ru/site/pozaklasna-robota-1.html>.

64. Яківчук Г. Виховання школярів на українських фольклорних традиціях у позакласній роботі. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 2. С. 8-13.

65. Яновицька Н. Граматичні вправи як основа засвоєння української мови в початкових класах. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 42-46.